

Alp 2164
Larch.

LITUOVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

DRAUGAS

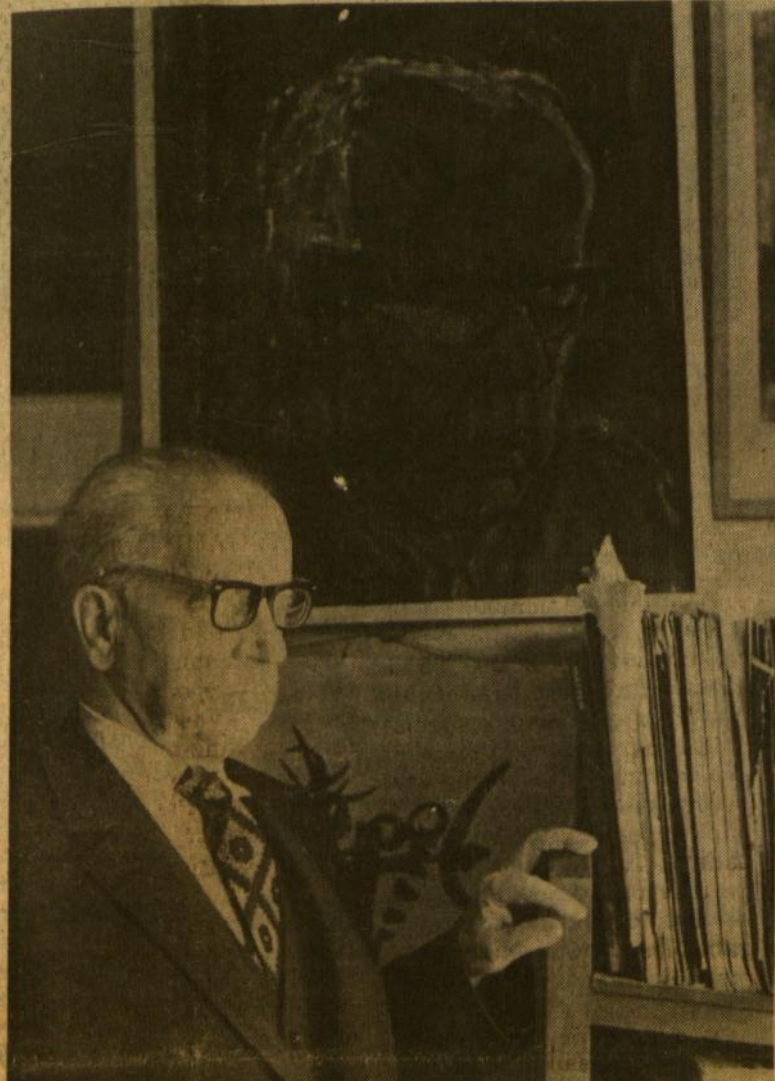
ANTROJI DALIS / 1984
KOVO MĖN. 24 d. / MARCH 24, 1984
PART TWO — Nr. 60(12)

mpkSlas — menas literatūra

Idealizmas ir tragizmas Juozo Keliuočio gyvenime

ALGIS A. REGIS

Juozas Keliuotis (1902.VIII.22—1983.III.25)

Kovo 25 dieną sukančia vieneri metai nuo Juozo Keliuočio, žymaus visuomenininko, žurnalisto-filosofo, *Naujosios Romuvos* žurnalo kūrėjo ir redaktoriaus, mirties. Savo idealistine kultūrine veikla jis subūrė platų įvairių ideologinių apimčių visuomeninių veikėjų telkinį, suskatusį ieškoti naujų kultūrinių aukštumų dar neseniai nepriklausomo gyvenimu žengti pradėjusiai tautai. Ši intelektualinė talka nebuvo apsunkinta jokiais organizaciniais varžtais, todėl jos apimtis buvo plati ir gili, kaip pats gyvenimas. Iš esmės tai buvo mokslus savame krašte baigusios naujosios kartos prasižvelgimas į tautinio ir valstybinio subrendimo rytojų, pradėjus kurti naują epochą. Šios epochos idealistinė vaga pamažu įgavo tokią plačią tėkmę, kad ją prilaikyti galėjo tik įžalių okupantų fizinio smurto priemonės. Ištikimybės pajutimas savai tautai ir valstybei, tačiau jau buvo brandus ir visuotinas. Prievarčių santvarkų ideologinės motyvacijos ne švelnino, bet stiprino jų nepriimtumą. Neatlaikus kergimas prievarčių santvarkos ideologijų tautoje išaukė atkaklią rezistenciją. Juozo Keliuočio ir *Naujosios Romuvos* bičiulių sukurtas Lietuvos Vienybės sąjūdis yra tos epochos atspindys. Jis pasireiškia kaip vienas iš 15-kos rezistencinių grupių, sudarančių Vilką.

Dar labai jauname amžiuje Juozas Keliuotis įgijo plačios patirties visuomeniniame gyvenime. Jis buvo mėnesinio žurnalo *Pavarario* redaktorius, vėliau katalikiškos minties politinio dienraščio *Ryto* redaktorius, moksleivių žurnalo *Ateities spinduliai* leidėjas ir redaktorius, o taip pat daugelio populiarių straipsnių autorius ir vertėjas. 1926 metais baigęs Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakultetą ir trejus metus Sorbonos universitete, Prancūzijoje, studijavęs filosofiją, literatūrą, žurnalistiką, meną ir sociologiją, Juozas Keliuotis anksti išėjo į gyvenimą, jam gerai pasirodęs. Iš prigimties būdamas idealistu, jis giliu įsijautimu stebėjo visuomeninio gyvenimo trūkumus bei netobulumus, kėlė juos aikštėn ir stengėsi nurodyti kelius jiems šalinti. Jis pramatė net artėjančius tarptautinius konfliktus ir sielojosi jų grėsmę lietuvių tautai. Savo visuomeninės filosofijos metmenyse *Visuomeninis idealas*, išleista 1935 metais, jis sielvartauja, kad „Dangus apdengtas juodais debesimis. Audringa naktis pagimdys naują epochą. Šiuo metu ypatingai reikalingas idealas, kurs, kaip žvaigždė jūrininkams, mums nušviestų kelią, vedantį į naują gyvenimo uostą“ (5 psl.). Nuostabus buvo šis pramatymas. Vystydamas šią mintį ir čia jis bando surasti atsaką. Jis dėsto, kad toks tautinis idealas turėtų būti pagrįstas giliausiais žmogaus troškimais, nuolat viliojančiais eiti pažangos keliu. Seima, tėvynės meilė, laisvė, krikščionybė privalėtų būti šio idealo pagrindai. Argi tai nėra pagrindinės tautos stiprybės atramos didžiojoje tautų ištikimioje tragedijoje ne tik okupuotoje tėvynėje, bet ir toli už jos pabirusiose lietuvių bendruomenėse.

Tautos žadintojai ir laisvės kovų savanoriai atstatė nepriklausomą Lietuvą, bet jos vidujinis prisikėlimas buvo labai sunkus. Lietuvos sostinę klatingai pagrobė lenkai, sunkiai išsilaisvinusiame Klaipėdos krašte dominavo vokiečiai. Laikinojoje sostinėje Kaune nelabai galėjai susikalbėti lietuviškai. Didėsni trečdali gyventojų sudarė žydai, baltai vėlo gyventi savo uždaru bendruomeniniu gyvenimu.

Lenkomaniškomu vėžys dar laikė apsmugęs didelę miestėnijos dalį. Bažnyčiose lietuvių kalbą reikėjo atsikvoti, kartais net per kraują. Tik palaipsniui lietuviška malda ir apeigos galėjo įsigyventi bažnyčiose. Viešojoje aplinkoje rusiška ir žydiška spauda. Tik retai išgirdavai kalbant lietuviškai. Prekybos įmonės mirgėjo iškabomis keturiomis kalbomis: lietuvių, rusų, žydų ir vokiečių. Nebyliuose kino teatruose veiksmas ekrane buvo aiškinaamas trijų kalbų tekstais. Miesto savivaldybės rinkti atstovai užstojo ir net rėmė tokią re-

tvarą, nes ten kaip tik ir dominavo žydų, rusų, lenkų ir vokiečių kalbos ir nuotikos. Tik po dešimtmečio autoritetinės santvarkos potvarkiais šitoks „Baltijos bokštas“ buvo pašalintas. Tačiau miesto įsisenėjusios svetimos kalbos ir kultūros sunkiai integravosi į naują lietuviško gyvenimo yagą. Per kartų kartas nutautėjusiai miestėnijai lietuviški interesai buvo svetimi, nesuprantami ir nepatrauklūs. Pačių lietuvių tarpe vyko didelis politinis nesutarimas ir politinių grupių tarpusavio kovos. Seimas buvo paleistas, nebaigęs kaden-

cijos, ir nauji rinkimai vyko dideliu įnirsimu vienų prieš kitus. Neliko laiko rūpintis įgyvendinimu lietuviškos kultūros ir nusikratymu klaidų praeities liekanų. Tautinei konsolidacijai reikėjo naujų lietuviškos kultūros židinių, visiems priimtinių sąjūdžių ir vadovų. Jiems tiko jauni žmonės, išsimokslinę savame krašte, juntantys tyrą tautos pulsą, nesuterštą priekarių atgyvenų drumzlėmis. Juozas Keliuotis buvo vienas iš ryškiausių tokių naujos kartos atstovų.

Keliuotis ieškojo pastovios bazės savo visuomeniniams idealams ugdyti ir pačiam bręsti. Jis patyrė, kad redaktoriavimas jau esančiai periodikai šitokio pastovumo nesuteikia. Po didelių svarstymų ir apmąstymų, raginamas bendramintinių, pagaliau ryžosi šiam daug atsidėjimo pareikalavusiam žygiui. 1931 metų sausio mėnesį pagaliau išėjo „ilustruotasis savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas“ *Naujoji Romuva*. Jau iš pirmojo numerio buvo matyti aiškiai ryžtingas apsisprendimas ir toli siekiantis pramatymas. Pirmosios laidos pirmajame puslapyje jam pavyko prvesti įvadinis straipsnius tokių aukštai esančių asmenų, kaip arkivyskupo metropolito J. Skvirecko ir Lietuvos respublikos prezidento A. Smetonos. Abu straipsnius, kaip bažnytinį ir valstybinį aukščiausių autoritetų, atspausdino kartu, lygiagrečiai dvejose skiltyse. Tai buvo akivaizdus simbolinis tonas žurnalo vedamajai minčiai: konsoliduoti visas pajėgas suderintam lietuviškos kultūros darbui, slopinti susiskaldymą, ieškoti naujų kelių visose krašto gyvenimo srityse — politikoje, moksle, literatūroje, religijoje ir kt.

Reikia pastebėti, kad Juozas Keliuotis patyrė nemažą opozicijos tokio žurnalo leidimui. Keičiausia, kad ji kilo iš ideologinių artimų asmenų, iš krikščionių demokratų politinio sparno. Esą šitokiu darbu jis skaldysias katalikų politinį frontą, kuris bandė apimti kuo plačiausias pozicijas, įjungiant net parapijas ir

bažnyčias. Čia ir kilo nuomonių skirtumai tarp įvairių asmenų religinėje ir visuomeninėje veikloje. Jie buvo sunkiai sprendžiami. Kilo net gandai, kad *Naujoji Romuva* neišeis. Iš įvairių asmenų pareiškimų buvo jaučiama, kad žurnalo daug kas laukė ir laiko aplinkybės tokio leidinio šaukėsi. Pvz. kun. Tumas-Vaižgantas labai apsidžiaugęs pamatęs išspausdintą pirmąjį *Naujosios Romuvos* numerį — „džiaugiaus kaip vaikas“ (V. Maciūnas, *Aidai* 1982 m. nr. 1, 40 psl.). Pradžioje daug kas, ypač akademinė visuomenės dalis, kultūriniai atstovaujanti lietuviškai šviesuomenei pamažu atlievėjančiame Kaune.

Suderintam lietuviškos kultūros darbui jis sėkmingai subūrė didelį skaičių to meto žymių asmenybių iš įvairių gyvenimo sričių ir žurnalo bendradarbių. Tarp jų: prof. K. Pakštas, V. Sidzikauskas, dr. J. Puzinas, J. Gabrys, M. Dobužinskis, prof. S. Kolupaila, dr. Z. Ivinskis, dr. A. Maceina, K. Baras, J. Pauperas, A. Smetona, A. Brakas, L. Natkevičius, G. Galvanauškas, St. Barzdukas, I. Malinauskas, P. Skardžius, dr. A. Puodžiukynas, K. Inciūra, dr. M. Vorobjovas, J. Miltinis, J. Kuprionis, P. Šliažas, plk. Skorubskis, Vydūnas, Tumas-Vaižgantas, A. Serkšnas, J. Maniukas, P. Raulinaitis, A. Tarulis ir didelis skaičius kitų. Veik visi jie buvo jaunesnės kartos. Daugelis jų atsidūrė tremtyje, paryškinančioje tą didįją tautinę tragediją, praradimu aplėpusią taip labai reikalingus žmones jos dvasinių vertybių atstatymui. O kiek jų kankiniais mirė baisiose Sibiro taigose priverstinuose darbuose vien už tai, kad buvo pasižavėję savo krašto lietuviškai kultūrai. Kiti — po keturiasdešimt metų slinkties — darbuojasi tėvynėje. Nemaža dar jų gyvų ir darbščių laisvame pasaulyje tebetiesia savo gyvenimo augą tautai ir toli likusiai tėvynei: dr. A. Maceina, K. Bradūnas, Č. Grincevičius, A. Valeška, K. Karuza, V. Trumpa, A. Gzstaitis, A. Grauslys, P. Jonikas, V. Petravičius, B. Brazdionis, A. Vaičiulaitis ir daug kitų.

Subūrusi tokį didelį skaičių iškilų bendradarbių, *Naujoji Romuva* savo turiniu apėmė plačias gyvenimo sritis. 1938 metų priešpaskutiniam komplekte (1940 m. ji buvo okupantų likviduota) jį skirsto taip savo apimties turinį: Filosofija, Religija, Visuomeniniai klausimai, Teisė, Ekonomika, Politika, Auklėjimas ir Švietimas, Etnografija, Kalba, Griežtieji mokslai, Dailė, Teatras ir muzika, Kritika ir literatūros istorija, Poezija, Beletristika, Istorija ir atsiminimai, Archeologija, Architektūra ir urbanistika, Geografija ir kelionės, Kariuomenė ir sportas, Foto ir radijas. Šitokia plati žurnalo apimtis, užpildyta kiekvienos srities kvalifikuotais straipsniais, *Naujosios Romuvos* komplektuose sukūrė gyvenimišką tautos rūpestį ir pasiekimų enciklopediją.

Juozas Keliuotis, tačiau, nepasitenkino vien skaitančia visuomene. Jis stengėsi, kad *Naujosios Romuvos* puslapiuose išskeltos idėjos būtų gyvos, veržlios ir išgyvenamos kiek galima platesnių sluoksnių. *Naujamajai Romuvai* plačiai pasklidus visoje Lietuvoje ir susilaukus populiarus priitarimo, buvo įsteigta *Naujosios Romuvos* bičiulių sąjunga. Jos oficiali paskirtis buvo ugdyti Lietuvoje krikščioniškosios kultūros ir tautinės civilizacijos mintį bei vispusiškai remti žurnalo, reikalaujantį vis didėjančių lėšų. *Naujosios Romuvos* bičiulių skyriai buvo susikūrę kone visuose pagrindiniuose miestuose. Savo veiklos programose jie šaukdavo diskusinius posėdžius, kuriuose aptardavo aktualias kultūrinio (Nukelta į 2 psl.)

Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Vilniuje kiemo vartai.

Viename laisvės Vakarose esančiam rašytojui Juozas Keliuotis rašė: „Visi mano nespausdinti veikalai, gausios literatūrinės ir meninės studijos guli Respublikinės bibliotekos ir Mokslų akademijos rankraščių skyriuose. Jie na-

cionalizuoti. Nacionalizuotas ir visas mano asmeninis archyvas. Bibliotekose saugomi ir „Naujosios Romuvos“ komplektai ir jie man neprieinami“. (*Draugas*, 1983 m. balandžio mėn. 30 d.)

Šiame numeryje:

Knygos apipavidalinimu besirūpinant.
Idealizmas ir tragizmas Juozo Keliuočio gyvenime.
Jurgio Jankaus apsakymas „Užmiršta nuodėmė“.
Grant Wood paroda Chicagos meno institute.
Vienas iš unikumų Amerikos mene — Grant Wood.
Iš šiuolaikinės amerikiečių poezijos. Birutės Šlajųtės-Nalienės „Kaltų gėlytė“.
JAV LB 1983 m. literatūros premija — Kazimierui Barėnui.

Kertinė Parastė

Knygos apipavidalinimu besirūpinant

Lietuviškoji knyga ir apskritai spauda yra negincijamas mūsų kultūringumo rodiklis. Apie knygą spaudoje prirašyta, pragraudenta nemažai. Mūsų rašytojai, mokslo žmonės savo talento, įgytų žinių neslepia, neužkasa, taigi skustis negalime. Tas pats ir su leidėjais. Jie aukojasi, žinodami, kad susilauks tik nuostolių, priekaištų ir rūpestių. Vienas jų didžiųjų rūpestių, kad knygos tiražai lieka neišparduoti. Mūsų naujieji ateiviai ir jų prieauglis, aciū Dievui, ekonomikai gerai įsikūrę, tik negerai, kad jų susidomėjimas lietuviška knyga tolydžio mažėja. Atvirkščiai proporcingas procesas su jų ekonominiu pajėgumu. Ypač tas pastebimas jaunesnėje kartoje, akademinuose sluoksniuose. Iš tikrųjų tai beveik natūralus reiškinys, pastebimas generacijų kaitoj.

Grįžtant prie knygos, reikia paminėti vieną iš kelių priežasčių, dėl kurių dažnu atveju mūsų knyga negali iškart patraukti skaitytojo ar pirkėjo akių. Tai jos išvaizda, estetinis apipavidalinimas. Jaunesnieji akademikai yra „išlepinti“, besimaisydami tarp amerikietiško leidinių, jų apstulbinančio gausumo ir įvairumo. Jie, kaip kiekvienas intelektualas, nori, kad knyga puoštų jų darbo kambarį ar saloną. Lietuviškoji knyga ne taip retai daro skurdų įspūdį, atkiština apipavidalinta, nors jos turinys ir būtų vertas dėmesio. Iš dalies jie, taip sakantieji, teisūs. Per mažai kreipiamės dėmesio į knygos estetinę pusę, kuri ją daro labiau patrauklią jau iš pirmo žvilgsnio.

Pirkėjas ar skaitytojas, pamatęs naują knygą, pirmiausia pažvelgia į jos viršelį ar aplanką. Jei tas elementas nepatrauks, o autorius ar knygos pavadinimas dar nieko nesako, knyga bus nepaliesta. Todėl leidėjai ir stengiasi susieškoti gerų dailininkų, iliustratorių, kad jie savo talentu praturtintų ir knygą. Kai kurios leidyklos, pvz. į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai

ugdyti arba Algimanto Maciaus fondas ir kt. visus leidinius leidžia kietais, dailininkų papuoštais viršeliais. Tačiau dažnai leidėjai skundžiasi, kad nemaža žinomų dailininkų nesima knygų iliustravimo; jiems tai esąs „per daug smulkus“, neįdomus reikalas, jie jaučiasi pašaukti piešti tik didelius paveikslus. Užmiršta tačiau jie, kad didelių paveikslas puoš tik vieno kurio pirkėjo namo sieną, ir niekas apie tai nežinos, o iliustruota knyga ar aplankas bylos apie dailininką tūkstančių akimis.

Kitas nepatogumas knygai, kai jos iliustratorius taip ją papuošia, kad pirkėjas nežino kaip ją paimti, negali išskaičiuoti net jos pavadinimo. Tai ne knygos aplankas, bet jau rebusas; reikia sifruoti autoriaus vardą. Tuot tarpu amerikietiška knyga nori iš pirmo žvilgsnio pasakyti, kas jos autorius, kaip ji vadinasi ir keliais brūkšniais arba ryškiais vaizdais atskleisti turinį, knygos esmę. To ypač reikėtų laikytis, kai leidžiamos knygos vaikams. Užmirštame, kad vaikas atkreips dėmesį, tik į jam pažįstamo pasaulio vaizdus — paukštį ar vilką, mišką ar upelį, bet ne spalvų ir linijų žaisimą, kuris tinka tik meno leidiniams.

Prie knygos patrauklumo ir pasisekimo priskirtinas kitas elementas. Tai išlaikymas tam tikro stiliaus, susiklausymas, sutarimas tarp leidėjų ir spaustuvų. Pas mus to net labai stinga, mes nepasimokom nei iš amerikiečių, nei iš leidėjų tenai, anapus geležinės uždangos. Išleidom ne šimtus, bet tūkstančius knygų per tuos pastaruosius trisdešimt daugiau metų, bet nesutarėm, kaip knygą nugrėlėse dėti pavadinimus. Gerai, jei knyga pakankamai stora, ir antraštelė telpa skersai nugarėlės. Bet tokių leidinių nedaug. Ant plonesnių kartais dedame iš apačios į viršų, kartais iš viršaus į apačią. Kaip kada kas nori. Tikras chaosas. Kai tokios knygos išsiričiuoja lentynoj, ir (Nukelta į 2 psl.)

